

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Проректор

2019 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

Методи джерелознавчого дослідження
(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти: третій (освітньо-науковий) рівень вищої освіти

галузь знань: 03 «Гуманітарні науки»

спеціальність: 032 «Історія та археологія»

вид дисципліни: вибіркова

історичний факультет

2019 / 2020 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою факультету (інституту, центру)

“ 21 ” серпня 20 19 року, протокол № 6

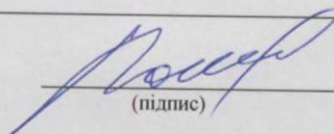
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: (вказати авторів, їхні наукові ступені, вчені звання та посади)

Професор, к.і.н. Куделко С.М.

Програму схвалено на засіданні кафедри історіографії, джерелознавства та археології

Протокол від “ 16 ” гравня 20 19 року № 10

Завідувач кафедри _____

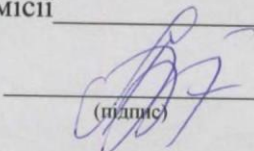

(підпис) Костел С.М.
(прізвище та ініціали)

Програму погоджено методичною комісією

_____
назва факультету, для здобувачів вищої освіти якого викладається навчальна дисципліна

Протокол від “ 14 ” серпня 20 19 року № 8

Голова методичної комісії _____

(підпис) Тумаков О. І.
(прізвище та ініціали)

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Методи джерелознавчих досліджень» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки фахівців ступеня доктора філософії.

Напряму 032 «Історія та археологія».

Предметом вивчення навчальної дисципліни є методи та методологія проведення джерелознавчих досліджень у історичній науці.

Програма навчальної дисципліни складається з таких розділів:

1. Загальнотеоретичні питання джерелознавства.
2. Історія розвитку джерелознавства.
3. Наукова критика історичних джерел.
4. Проблеми достовірності історичних джерел.
5. Теорія інформації та історичне джерело.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою курсу є посилення підготовки докторів філософії в області теоретичного джерелознавства на базі вже наявних у них знань та вмінь, а також придбання нових знань в даній галузі. На основі вивчення найважливіших проблем джерелознавства, знайомства з його категоріальним апаратом, формувати цілісне уявлення про дану наукову дисципліну і, тим самим, підняти загальну теоретико-методологічну підготовку, надати їм допомогу при виконанні дисертаційних проєктів.

1.2. Основними завданнями навчальної дисципліни є формування загальної культури проведення джерелознавчого пошуку на основі критичного ставлення до джерел. Ставиться також завдання оволодіння методами і прийомами аналізу джерел, використання міждисциплінарного підходу, а також уміння пов'язати джерелознавчі проблеми з методологією історичної науки.

1.3. У результаті вивчення навчальної дисципліни доктор філософії повинен здатність об'єднувати (синтезувати) та обговорювати нещодавні публікації в межах та поза областю дослідження.

Здатність використовувати критичні знання в громадській сфері, що підтверджено публікацією принаймні однієї оглядової статті та статті- огляду книги.

Здатність детально розробляти та презентувати переконливо групі кваліфікованих дослідників добре обґрунтований план дослідження для розв'язання важливої

задачі.

Здатність завершити розширений оригінальний результат дослідження, що ґрунтується на критичному розгляді джерел та забезпечений необхідним науковим апаратом - таким, як нотатки, бібліографія та публікація відповідних документів.

Здатність презентувати результати дослідження в науковому та ненауковому контекстах, усно та письмово, у формі наукових семінарів, наукових зустрічей та громадських ініціатив (соціально орієнтовані робочі зустрічі).

Здатність підбирати матеріал для преси, об'єднання інформації з питань викладацько-професорських ініціатив, публікувати їх в пресі чи на веб- сторінці.

Здатність ефективно планувати час для отримання необхідних результатів.

Здатність знаходити, аналізувати та об'єднувати корпус документів з різних архівів; та джерел у дисертації та в попередньому дослідженні.2. Опис навчальної дисципліни

Методи джерелознавчих досліджень

Найменування показника	Галузь знань (предметна область), напрям, спеціальність, рівень вищої освіти / освітньо-кваліфікаційний рівень	Характеристика навчальної дисципліни	
		<u>денна форма навчання</u>	<u>заочна форма навчання</u>
Кількість кредитів –5	Галузь знань <u>Історія</u> (шифр і назва)	<u>За вибором здобувача</u>	
	Напрямок підготовки <u>032 «Історія та археологія»</u> <u>Освітньо-кваліфікаційний рівень: Доктор філософії</u> (шифр і назва)		
	Спеціальність (професійне спрямування): історія та археологія	Рік підготовки:	
		1-й	1-й
Індивідуальне завдання		Семестр	
Загальна кількість годин		1-й	1-й
Тижневих годин для денної форми навчання: аудиторних самостійної роботи	Освітньо-кваліфікаційний рівень: Доктор філософії	Лекції	
		30 год.	30 год.
		Практичні, семінарські	
		Лабораторні	
		Самостійна робота	
		120 год.	120 год.
		Індивідуальні завдання: год.	

		Вид контролю
--	--	--------------

Співвідношення кількості годин аудиторних занять до самостійної і індивідуальної роботи становить:

для денної форми навчання

для заочної форми навчання

3. Виклад змісту навчальної дисципліни

Тема 1.

Загальнотеоретичні питання джерелознавства

Предмет і завдання курсу, його структура, основні напрями джерелознавства, література та джерела. Методи та методологія. Поняття «історичне джерело». Класифікація джерел (типи, підтипи, види та ін.). Зв'язок джерелознавства з іншими історичними дисциплінами, перш за все, зі спеціальними. Джерелознавство в системі гуманітарного знання. Історіографія джерелознавства.

Тема 2.

Історія розвитку джерелознавства

Зародження джерелознавства як допоміжної (спеціальної) історичної дисципліни, її інституалізація. Зв'язок джерелознавства з історіографією. Наукові напрями і школи в галузі джерелознавства. Поява джерелознавчих досліджень в Україні. Внесок вітчизняних істориків у розвиток джерелознавства. Найважливіші персоналії. Джерелознавство в Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна.

Тема 3.

Наукова критика історичних джерел

Проблема наукової критики історичних джерел. Поняття «внутрішня» і «зовнішня» критика джерел. Прийоми, методи та технології наукової критики. Невичерпність джерела і суб'єктивний фактор при їх аналізі. Методологічні позиції джерелознавця і їх відображення в науковій критиці джерел.

Тема 4.

Проблеми достовірності історичних джерел

Поняття джерел автентичних, фальсифікованих і підроблених (сфабрикованих). Основні шляхи перевірки достовірності джерел. Ранжування

джерел за ступенем близькості до події, важливості та за іншими ознаками. Поняття джерельної бази та її репрезентативність.

Тема 5. Теорія інформації та історичне джерело

Історичне джерело – носій соціальної інформації. Вчення про інформацію і класифікація джерел. Проблеми репрезентативності історичних джерел і підвищення їх інформаційної віддачі. Основні висновки і узагальнення по курсу.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин											
	денна форма						Заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л	п	лаб	інд	с.р.		л	п	лаб	інд	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Тема 1.												
Загальнотеоретичні питання джерелознавства												
Підтема 1. Предмет та завдання курсу, його структура, головні напрями джерелознавства.	20	4			16							
Підтема 2. Поняття історичних джерел, їх класифікація	20	4			16							

Тема 2.
Історія розвитку джерелознавства

Підтема 1. Історія зародження і розвитку джерелознавства	15	3			12								
Підтема 2. Внесок вітчизняних істориків у розвиток джерелознавства	15	3			12								

Тема3.
Наукова критика історичних джерел

Підтема 1. Наукова критика історичних джерел	20	4			16								
Підтема 2. Проблеми автентичності історичних джерел	20	4			16								

Тема4.
Проблеми достовірності історичних джерел

Підтема 1. Джерела достовірні, підробні та фальсифіковані	10	2			8								
Підтема 2. Перевірка достовірності джерел	10	2			8								

Тема 5.
Теорія інформації та історичне джерело

Підтема 1.	10	2			8								
------------	----	---	--	--	---	--	--	--	--	--	--	--	--

Історичне джерело та вчення про інформацію												
Підтема 2. Проблеми репрезентативності історичного джерела	10	2			8							
Усього годин	150	30			120							

5. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
	Не планується	

6. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Конспект джерелознавчих термінів	20
2	Аналіз запропонованого джерела	20
	Разом	40

Тема колоквіуму:

«Джерелознавство та пам'яткознавство: спільне та особливе»

7. Індивідуальні завдання

№ теми	Види індивідуальної роботи	Тематика індивідуальних завдань
Контрольна робота 1	контрольна робота за темою	Поняття «історичне джерело»

Контрольна робота 2	контрольна робота за темою	Основні проблеми сучасного джерелознавства
---------------------	----------------------------	--

Теми рефератів

1. Джерелознавство як спеціальна історична дисципліна.
2. Історія розвитку вітчизняного джерелознавства.
3. Поняття «історичне джерело» в різних наукових дискурсах.
4. Поняття «пам'ятка», «історичне джерело» та «історичний факт».
5. Найважливіші шляхи перевірки істинності історичного знання.
6. Факт історичний і факт історіографічний.
7. Джерелознавство та інші спеціальні історичні дисципліни.
8. Поняття «джерельна база».
9. Інформаційний потенціал джерела.
10. Проблеми герменевтики.

8. Методи навчання

Робота з навчально-методичною літературою, реферат на обрану тему, проведення колоквиуму

9. Методи контролю

Контрольні роботи, співбесіди на консультаціях, колоквиум

10. Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне тестування та самостійна робота					Сума
Контрольна робота № 1		Контрольна робота № 2			
T1	T3	T4	T5	ІНДЗ	100
25	25	25	15	10	

T1, T3, T4, T5 – теми контрольних робіт.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка за національною шкалою	
	для екзамену, курсового	для заліку

	проекту (роботи), практики	
90 – 100	відмінно	зараховано
70-89	добре	
50-69	задовільно	
1-49	незадовільно	не зараховано

11. Рекомендоване методичне забезпечення

Богдашина О. М. Джерелознавство історії України: питання теорії, методики, історії. — 3-е вид. — Х., 2008. (Рекомендовано МОН як навчальний посібник для студентів вчз- лист №1.4/18-г-1424 від 17.06.08).

Богдашина О. М. Источниковедение истории Украины: вопросы теории, методики, истории. 3-е вид. — Х., 2012.— пер. с 3-го изд.

Підгаєцький В. В. Основи теорії та методології джерелознавства з історії України ХХ століття : навчальний посібник для історичних ф-тів ун-тів; Дніпропетровський національний ун-т. — Дніпропетровськ, 2001.

Посохов С. І. та ін. Історіографічний словник: навч. посіб. для студ. іст. ф-тів ун-тів. — Х., 2004.

Рекомендована література

Базова

Воронов В. І. Джерелознавство історії України. — Дніпропетровськ, 2003.

Історична наука: термінологічний і понятійний довідник. — К., 2002.

Калакура Я. С. та ін. Історичне джерелознавство. — К., 2002.

Макарчук С. Писемні джерела з історії України. — Львів, 1998.

Макарчук С. Історичні неписемні джерела. — Львів, 2002.

Допоміжна

Архівознавство / Калакура Я. С. та ін. — К., 1998.

Быковский С.Н. Методика исторического исследования. — Л., 1931.

Варшавчик М.А. Историко-партийное источниковедение: Теория, методология, методика. — К., 1984.

Введение в специальные исторические дисциплины. — М., 1990.

Введенський А., Дядиченко В., Стрельський В. Допоміжні історичні дисципліни. — К., 1963.

Джерелознавство історії України: довідник. — К., 1998.

Довгопол В. М., Литвиненко М. А., Лях Р. Д. Джерелознавство історії Української РСР. — К., 1986.

Дорошенко Н.М. Становление и развитие методологии истории. — Калинин, 1987.

Ельчанинов В.А. Методологические проблемы исторической науки. — Барнаул,

1990.

- Иванов Г.М. Исторический источник и историческое познание: Методологические аспекты. — Томск, 1973.
- Источниковедение: теоретические и методические проблемы. — М., 1969.
- Историчнеджерелознавство. — К., 2002.
- Ковальченко И.Д. и др. Источниковедение истории СССР. — М., 1976.
- Ковальченко И.Д. Методы исторического исследования. — М., 1987, 2003.
- Коломийцев В.Ф. Методология истории: От источника к исследованию. — М., 2001.
- Крип'якевич І. П. Нарис методики історичних досліджень // Укр. іст. журн. — 1967. — № 2-4, 7-10.
- Ланглуа Ш.-В., Сеньобос Ш. Введение в изучение истории. — М., 1899.
- Лаппо-Данилевский А. С. Методология истории. — Вып. 1-2. — Санкт-Петербург, 1910–1913.
- Леонтьева Г. А., Шорин П. А., Кобрин В. Б. Вспомогательные исторические дисциплины. — М., 2000.
- Лихачёв Д. С. Русские летописи и их историческое значение. — М.; Л., 1947.
- Лихачёв Д. С. Текстология. На материале русской литературы X–XVIII веков. — М.; Л., 1962.
- Медушевская О.М. История источниковедения в XIX–XX вв. — М., 1988.
- Медушевская О.М. Источниковедение: теория, история, метод. — М., 1996.
- Медушевская О.М., Румянцева М.Ф. Методология истории: уч. пособие. — М., 1997.
- Методология истории/Нечухрин А. Н. и др. — Минск, 1996.
- Мнухина Р. Источниковедение истории нового и новейшего времени. — М., 1970.
- Насонов А. Н. История русского летописания XI—начала XVIII века. — М., 1969.
- Петряев К.Д. Гносеологические и методологические основы источниковедения. — К.; Одесса, 1978.
- Приселков М. Д. История русского летописания XI–XV вв. — Л., 1940.
- Пронштейн А.П. Использование вспомогательных дисциплин при работе над историческими источниками. — М., 1972.
- Пронштейн А. П. Методика исторического источниковедения. — Ростов-на-Дону, 1976.
- Пронштейн А. П. Источниковедение в России. Эпоха феодализма. — Ростов-на-Дону, 1989.
- Пронштейн А. П. Источниковедение в России. Эпоха капитализма. — Ростов-на-Дону, 1991.
- Пронштейн А.П., Кияшко В.Я. Вспомогательные исторические дисциплины. — М., 1973.
- Пронштейн А.П., Данилевский И.Н. Вопросы теории и методики исторического исследования. — М., 1986.
- Пушкарёв Л. Н. Классификация русских письменных источников по отечественной истории. — М., 1975.
- Санцевич А. В. Джерелознавство з історії Української РСР післявоєнного періоду (1945–1970). — К., 1972.

- Санцевич А. В. Джерелознавство з історії Української РСР, 1917–1941. — К., 1981.
- Санцевич А. В. Методика исторического исследования — К., 1990.
- Специальные исторические дисциплины. — К., 1992.
- Стрельский В. И. Джерелознавство історії СРСР: Період імперіалізму. — К., 1958.
- Стрельский В. И. Основные принципы научной критики источников по истории СССР. — К., 1961.
- Стрельский В. И. Теория и методика источниковедения истории СССР. — К., 1968.
- Теория и методы источниковедения и вспомогательных исторических дисциплин. — М., 1985.
- Тихомиров М. Н. Курс источниковедения истории СССР. — Т. 1: Источниковедение истории СССР с древнейших времён до конца XVIII века. — М., 1940.
- Черепнин Л.В. К вопросу о методологии и методике источниковедения и вспомогательных исторических дисциплин//Источниковедение отечественной истории. — М., 1973. — Вып. 1.
- Шерман И. Л. Русские исторические источники X–XVIII вв. — Х., 1959.
- Шмидт С.О. Источниковедение в кругу других научных дисциплин (Постановка вопроса)//Актуальные проблемы источниковедения и специальные исторические дисциплины. — М., 1983.
- Шмидт С.О. Путь историка: Избранные труды по источниковедению и историографии. — М., 1997.

Питання на іспит

- Поняття «історичний факт» і «історичне джерело».
- Джерело, факт історичний і факт історіографічний.
- Історична пам'ятка та історичне джерело.
- Поняття критики історичного джерела.
- Герменевтика та її завдання.
- Проблема інтерпретації історичних джерел.
- Поняття репрезентативності джерельної бази.
- «Внутрішня» та «зовнішня» критика джерел.
- Методи аналізу джерел.
- Методи джерелознавства та методи історичного дослідження.
- Основні шляхи перевірки істинності нашого знання про джерело.

- Суб'єктивний фактор і його роль в критиці джерел.
- Історія розвитку джерелознавства.
- Внесок українських істориків у розвиток джерелознавства.
- Міждисциплінарний підхід в джерелознавстві.